

گزارش: روند رو به رشد اهداف و برنامه‌های جاسوسی و امنیتی روسیه در آسیای مرکزی*

نویسنده: دکتر تئودور کاراسیک

ترجمه: دکتر حبیب... سهامی نوش‌آبادی

به دنبال افزایش رایزنی‌های اخیر بین روسیه و کشورهای قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان و ازبکستان در مورد تهدیدات تروریستی در آسیای میانه و پیامدهای ناشی از آن، ولادیمیر پوتین، رئیس‌جمهور منتخب روسیه تلاش‌های دامنه‌داری را در جهت احیای مجدد توان مسکو در گردآوری اطلاعات جاسوسی و دستیابی به امنیت در این حوزه بحرانی به عمل می‌آورد. همکاری‌های گسترده‌ای درباره موضوعات امنیتی از ماه اوت ۱۹۹۹، همزمان با آغاز فعالیتهای انتخاباتی پوتین برای کسب پست ریاست جمهوری آغاز گردید. از زمان ارتقای وی به سمت کفیل ریاست جمهوری تا احراز مقام ریاست جمهوری، کاخ کرملین و وزارت دفاع روسیه در پی ترغیب کشورهای آسیای میانه به پذیرش اهداف و طرح‌های روسها در مورد امنیت منطقه‌ای مبتنی بر تبعات حاصل از بحران بین چین و روسیه برآمدند.

پیشینه

روسیه تحت زعامت پوتین از کشورهای آسیای میانه انتظار دارد تا نسبت به اهداف و پیشنهادهاى سیاست خارجه روسیه درمقابله با تهدیدات تروریستی که مصادیق آن در جنگ چین متجلی گشت اعلام وفاداری و پشتیبانی کنند. روسیه نگرش خرد را در این

* By Dr. Theodore Karasik.

زمنه بدین صورت تعریف کرده است. «ما با تروریسم مبارزه می‌کنیم و نه با مسلمانان». طی ملاقاتی که اتای مورالی اف^(۱)، نخست وزیر قرقیزستان در تاریخ ۲۴ و ۲۵ اکتبر ۱۹۹۹ با پوتین، ایگور ایوانف^(۲) وزیر دفاع و سرگئی شوایگو^(۳) وزیر امور وضعیتهای فوق‌العاده داشت، طرفهای روسی به مقامات قزاق چگونگی خروج از بحران تروریستی در کشور را یادآور شدند. کشور تاجیکستان که قبلاً با طرح روسیه به توافق رسیده بود، حمایت خود را از قرقیزستان اعلام کرد. یادآور می‌شود در ماه نوامبر ۱۹۹۹، پوتین با عزیمت به شهر دوشنبه و ملاقات با امام‌علی رحمان‌اف، رئیس‌جمهور تاجیکستان، در مورد عواقب ناشی از تروریسم منطقه‌ای با مقامات آن کشور به تبادل نظر پرداخت. این‌گونه اقدامات در واکنش به حملات تروریستی در آسیای میانه بود که با جدیت تمام در سال ۱۹۹۹ آغاز شد. در فوریه همان سال بر اثر انفجار در تاشکند^(۴) نه نفر کشته و پانزده نفر زخمی شدند. بار دیگر در همان سال، بیش از یک‌هزار نفر از چریکهای اسلامگرا با نفوذ به ناحیه باتکن^(۵) واقع در بخش جنوبی قرقیزستان اقدام به آدم‌ربایی شهروندان خارجی از جمله چهار زمین‌شناس ژاپنی و تعدادی سرباز کردند. از طرف دیگر ارتش قرقیزستان نیز کاملاً در معرض تجاوزات چریکهای باتکن بود به طوری که عسگر آقایف^(۶)، رئیس‌جمهور این کشور تصمیم به درخواست کمک از روسیه و قزاقستان گرفت. از طرف دیگر مسکو و آستانه که از این بابت بسیار خشنود به نظر می‌رسیدند، بی‌درنگ مساعدتهای فنی خود را که شامل تجهیزات هوایی نیز بود به آن کشور روانه کردند. اکنون کشورهای آسیای میانه نیز همچون روسیه علاقه‌مند به تعیین خطوط مرزی و اجرای قوانین هستند. در ۱۱ فوریه سال ۲۰۰۰ بلوت زاموساف^(۶)، معاون شوای امنیت قرقیزستان اعلام کرد که نیروهای مسلح و مقامات قرقیزی آمادگی رفع تجاوزات احتمالی دزدان مسلح خارجی را دارند. لذا اقدامات لازم به منظور افزایش و تقویت تسهیلات محافظتی از نوار مرزی بین کشورها شدت گرفت و پستهای جدید در نواحی مرزی استقرار یافت و یک گروه ویژه از سربازان نیروهای مسلح قرقیزستان با دریافت منبع و تجهیزات بیشتری تشکیل گردید. همچنین خدمات پشتیبانی به دیگر

1- A. Muraliyev.

2- Igor Ivanov

3- Sergei Shoigu.

4- Batken.

5- Askar Akhaye.

6- Bolot Dzhamuzakov.

کشورهای آسیای میانه نیز سرایت کرد. علاوه بر این، با افزایش پستهای مرزی و اعمال مقررات روادید در طول مرزها، از تجاوزات مشابه به منابع روسها در قفقاز بویژه در گرجستان و آذربایجان جلوگیری به عمل آمد. همزمان با تشکیل اجلاس CIS در ژانویه سال ۲۰۰۰، اختلاف مرزی بین قزاقستان و ازبکستان بالا گرفت. نگهبانان مرزی ازبک که با یک نفر بر زرهی حمایت می‌شدند به طور یکجانبه با علامت‌گذاری نوار مرزی، آن را چندین مایل در داخل قلمرو قرقیزستان گسترش دادند. احتمال می‌رود روسیه از این اقدام تحریک‌آمیز با هدف ایجاد بی‌ثباتی در آسیای میانه و قرارداد پوتین به عنوان منجی در این قضیه حمایت کرده باشد. یکماه بعد النور موسی اف^(۱)، رئیس سرویس امنیت ملی قزاقستان در واکنش به حوادث باتکن اعلام داشت که سربازان مرزی بویژه سربازان ازبکستان برای مقابله با حملات تروریستی در ماههای بهار و تابستان امسال آموزشهای ویژه‌ای دیده‌اند. بالاخره در ازبکستان، شورای امنیت ملی این کشور روز سوم مارس ۲۰۰۰ را به عنوان روز اتحاد (ائتلاف) بین سرویسهای اطلاعاتی و نیروهای مسلح برای مقابله با افراط‌گرایی اعلام کرد. به طوری که رستم عنایت‌اف^(۲)، رئیس شورای امنیت ملی ازبکستان اظهار داشت: «این یک جنگ و مبارزه‌ای جدی است».

تحلیلهای تلویحی

رهبان کشورهای آسیای میانه اعتقاد دارند که روش سختگیرانه پوتین در رویارویی با تروریسم در جهت سیاست این کشورها، جلوگیری از گسترش نفوذ اسلامگرایی انعطاف‌ناپذیر در ناحیه و همچنین حفظ قدرت و نظام خود آنهاست. در پایان اوت ۱۹۹۹ اتای و اچسلاو ترنیک اف^(۳)، رئیس SVR سفری به بیشکک داشت. یکماه بعد در اکتبر، روسیه ناگزیر به ارسال نیروهای کمکی به منظور حمایت از اخراج متجاوزان به باتکن شد. در تاریخ ۴ فوریه ۲۰۰۰ مقام مذکور در دیدار خود از آستانه مسائل بسیار جدیی را در مورد منافع ملی در قرقیزستان مورد بحث و تبادل نظر قرارداد. مقامات قرقیزی قبلاً انتظار حملاتی را از سوی چریکهای مسلمان در بهار یا اوایل تابستان

1- Alnur Musayev.

2- Rustam Inoyatov

3- Trubnikov Vyacheslav.

داشتند روسیه با اعلام حمایت و پشتیبانی خود از این کشورها، توافقی را درخواست می‌کند که می‌تواند اعتبار استقلال رؤسای جمهور کشورهای آسیای میانه را کاهش دهد. در ازبکستان در تاریخ ۱۱ دسامبر ۱۹۹۹ پوتین به همراه رئیس جمهور ازبکستان، اسلام کریماف یک توافقنامه نظامی را در زمینه همکاریهای مشترک برای توقف گسترش تروریسم و افراط‌گرایی به امضا رساندند. بعد از یک ماه پوتین فرمانی را در شورای امنیت ملی فدراسیون روسیه صادر کرد که طبق آن، رئیس جمهور روسیه ادعا کرده است فعالیت‌های تروریستی در آسیای میانه تهدیدات فزاینده‌ای را در پی دارد.

پوتین و وزارت دفاع روسیه به دنبال استقرار یک شبکه دفاع هوایی در آسیای میانه هستند که بخشی از آن در واکنش به بحران کوزوو و بخشی دیگر ناشی از درسهایی است که سیستم ناوبری روسها در چین آموختند. روسیه، کشور قزاقستان را متقاعد ساخت تا در این شبکه دفاع هوایی مشارکت کند. اهمیت چنین تحولی زمانی مشهود شد که پوتین اولین معاون وزیر دفاع خود را که فردی متخصص در امور دفاع هوایی بود به عنوان نماینده خود در مجلس دوما منصوب کرد تا در ژانویه ۲۰۰۰ موضع روسیه را در مورد چگونگی لزوم حضور نیروهای روسی در تاجیکستان توضیح دهد. در ماه مارس ۲۰۰۰، روسیه تلاش‌های عمده‌ای را در مورد استقرار یک سپر هوایی به کار برد. در همین حال، در بینکک فرمانده نیروی هوایی روسیه، آناتولی کورنوکف^(۱) اعلام کرد که روسیه و قرقیزستان توافقنامه‌ای را در حمایت از همکاریهای مشترک بین نیروهای پدافند ضد هوایی امضا می‌کنند. کورنوکف سپس به ازبکستان و تاجیکستان مسافرت کرد تا جزئیات همکاریهای پدافند ضد هوایی خود را با قرقیزستان تشریح و تناسب آن را با سیستم دفاع عمومی ناحیه آسیای میانه بررسی کند. در ۱۴ مارس، قزاقستان و قرقیزستان اعلام کردند که آنها یک سیستم دفاع هوایی مشترک را ایجاد کرده‌اند. بنابه اظهارات مقامات قرقیزی، بازسازی و تکمیل سیستم دفاع هوایی از موضوعات مشترک امنافع به شمار می‌آید که در کشورهای مستقل در اولویت قرار دارد.

اقدام پوتین در آسیای میانه منجر به آن شد که بخشی از شبکه قدیمی این کشور از طریق صدور فرضیه تهدید و با ارائه عملیات اخراج مقامات جاسوسی مخالف با مواضع مسکو احیا گردد. بدیهی است در این صورت فقط مدیران جاسوسی که توان تعدیل

1- Anatoliï Kornukov.

روابط بین مسکو و پایتخت‌های کشورهای آسیای میانه را همراه با حفظ ثبات در کشور متبوع خود دارند، سمت و موقعیت خود را حفظ خواهند کرد. در تاریخ ۲۱ اکتبر مجلس سنای قزاقستان ال نیورموسی اف^(۱) ۴۵ ساله را به عنوان رئیس کمیته امنیت ملی تأیید کرد و موسی اف، رئیس امنیت ملی کشور را که متهم به انتقال اسلحه غیرقانونی به کره شمالی شده بود، برکنار کرد. در قرقیزستان نیز حوادث مشابهی به وقوع پیوست. در تاریخ ۹ نوامبر عسگر آقیف، رئیس جمهور، اتای تاشمیر ایتبای اف^(۲) ۵۶ ساله را به عنوان وزیر امنیت ملی منصوب و در فوریه سال ۲۰۰۰ ژنرال میراسلاو نیازاف^(۳) را به عنوان جانشین وی منصوب کرد. پوتین در شورای وزارت کشورهای CIS در ۱۰ مارس با افراد نامبرده ملاقاتهایی داشت و اظهار کرد که روند حوادث در آسیای میانه مهر تأییدی است بر ضرورت اشتراک مساعی در ساختار قدرت کشورهای منطقه برای مقابله با تروریسم و افراط‌گرایی.

نتیجه‌گیری

روسیه بشدت به دنبال احیا و تثبیت نفوذ خود در آسیای میانه است. روش سختگیرانه پوتین در مقابله با تروریسم همسو با اهداف رهبران کشورهای آسیای میانه است که بر ضرورت اجرای آن برای توقف و جلوگیری از افزایش اسلام‌گرایی در منطقه تأکید دارند. چنین روشی برای مقابله با منافع ناتو در منطقه نیز به کار می‌رود. بعد از بررسی و ارزیابی تهدیداتی که روسیه در سال ۱۹۹۹ با آن مواجه بود، این کشور، آسیای میانه را به عنوان یکی از مؤلفه‌های کلیدی در آینده اقتصادی و امنیت خود یافت و اکنون تمام تلاش خود را در جلب حمایت این کشورها به کار بسته است. از طرفی ایالات متحده در مقابله با اقدامات روسها به چه تدابیری متوسل شده است؟ در یک اقدام بی سابقه رؤسای سازمان جاسوسی امریکا و سازمان FBI به کشورهای آسیای میانه مسافرت کرده‌اند که همزمان با سفر شش روزه مادالین البرایت، وزیر امور خارجه امریکا به کشورهای قزاقستان و قرقیزستان بود. در این سفرها، محور گفتگوهای طرفین بیشتر در مورد مقابله با تروریسم و به کارگیری روشهای فن آوری جدید و بسیار پیشرفته

1- Ainyur Musayev.

2- Tashtemir Aitbayev

3- Miroslav Niyazov

در مبارزه با این پدیده بود. جرج تننت^(۱)، رئیس سازمان سیا در ملاقات با رستم عنایت‌اف، رئیس سرویس امنیتی ازبکستان در مورد حمایت‌های امریکا از طریق اطلاعات جاسوسی ماهواره‌ای و دیگر تجهیزات ویژه برای مقابله با تروریسم با وی به بحث و تبادل نظر پرداخت. با شدت گرفتن ملاقات‌های مقامات روسی و امریکایی در منطقه، اهمیت فزاینده نواحی پیرامون روسیه هم برای این کشور و هم برای غرب بیش از پیش آشکار گردید. زمانی که لوییس فری^(۲)، رئیس FBI در تاریخ ۷ آوریل ۲۰۰۰ با نخست وزیر قزاقستان و دیگر مقامات امنیتی قزاق در آستانه ملاقات کرد، روش‌های مختلف مقابله با بروز بی‌ثباتی در کشور، تحت عنوان تروریسم، قاچاق پول، جنایات سازمان یافته، فساد و تجارت مواد مخدر در ناحیه مورد بحث و گفتگوی طرفین قرار گرفت. اما بدون تردید نفوذ مسکو در آسیای میانه بسیار عمیق و جدی است به گونه‌ای که ترس و نگرانی ناشی از تروریسم که مبادا به یکپارچگی مجدد امپراطوری و فرمانروایی روسیه منجر گردد باعث شده است، مناسبات بین مسکو و پایتخت‌های کشورهای آسیای میانه از قوام بیشتری برخوردار شود.

استقرار دفاع ضد‌هوایی و احیای مجدد شبکه جاسوسی قدیم روسیه در کانون موضوعات مورد بحث طرفین قرار دارد. قزاقستان، قرقیزستان و تاجیکستان بخشی از توانیها و امکانات روسیه به شمار می‌روند و امنیت این کشورها برای سیاست خارجی روسیه و اهداف امنیتی این کشور بسیار حیاتی است.

پرتال جامع علوم انسانی

1- George Tenet

2- Louis Frech